

**MUHAMMED HAMİDULLAH VE İSLAM'DA
DEVLET İDARESİ**

Fuat Uysal*

Muhammed Hamidullah ve İslam'da Devlet İdaresi

Hazırlayan: Fuat Uysal

Tashih ve Eklemeler: Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

SDAM, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

İstanbul 2019, Aralık

Kategori: Düşünce Analiz

sdam.org.tr

Bu yayının hakları SDAM Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi'ne aittir. Bu yayın SDAM'ın izni olmaksızın yayınlanamaz ve çoğaltılamaz. Ancak kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

İçindekiler

ÖZET	4
GİRİŞ	5
1. Muhammed Hamidullah'ın Biyografisi	6
2. Hamidullah'ın Eserleri	6
3. Hamidullah'ın Siyer Yaklaşımı	7
4. Türkiye Üzerindeki Etkisi ve Ona Yöneltilen Eleştiriler	8
5. Hamidullah'ın Siyerden Bize Aktardıkları.....	10
5.1. İslam Öncesi Araplarda Siyasi Hayat.....	10
5.2. Bir Devlet Başkanı Olarak Hz. Peygamber.....	11
5.2.1. Hz. Peygamber'in Mekke'deki Siyasi Tavrı	11
5.2.2. Hz. Peygamber'in Medine'deki Siyasi Tavrı	12
5.2.3. Tarihin İlk Yazılı Anayasası.....	13
6. İslam Devleti ve Özellikleri.....	15
6.1. İslam Devletinin Yönetim Şekli	16
6.2. Yasamanın Bağımsızlığı.....	18
7. İslam'ın Hukuk İlmine Kazandırdıkları	18
7.1. Devletlerarası Hukuku İnsanlığa Müslümanlar Kazandırmıştır	20
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	21

ÖZET

İlahi bir din olarak İslam, insanların ahiret kurtuluşunu hedeflediği gibi aynı derecede dünya saadetlerini sağlamayı da önemsemektedir. Bundan dolayı İslam'ın Peygamberi, vahiy alan bir peygamber olduğu gibi, İslam toplumunu idare eden bir devlet başkanı, bir liderdir. İslam'ın ruhi-manevi yönü hiçbir zaman politik yönünden ayrı veya önce değildir. Bu sebeple İslam Peygamberi'nin hayatı ve İslam'ın anayasal ilkelerini barındıran Kur'an, inananlara her iki konuda yol göstermiş ve bazı sorumluluklar yüklemiştir. İslam'ın asıl kaynaklarından hareketle Muhammed Hamidullah, İslam'ın manevi bir din olmakla birlikte siyasi bir düzen olduğunu, kendisine göre yönetim şekli ve ilkelerinin olduğunu savunmakta, İslam'ın birçok hususta insanlığa öncülük ettiği gibi devlet yönetimi konusunda da evrensel mesajlara sahip olduğuna dikkat çekmeye çalışmaktadır.

GİRİŞ

On dört asırdır İslam'ın öğretileri doğrultusunda hareket eden Müslümanlar, inançlarının varlık göstermeye başladığı günden beri dünya tarihine tartışmasız bir biçimde yön vermişlerdir. Tarihin hem siyasi hem de düşünsel akışına kendi özgün yönleriyle iz bırakmış ve iz bırakmaya da devam etmektedirler. İslam'ın gerek inanç boyutu, gerekse de uygulama boyutunun doğru anlaşılması ancak dinin kendisine vahiyle indirildiğini söyleyerek Allah'tan aldığı mesajları insanlara açıklayan İslam Peygamberi'nin hayatının doğru anlaşılmasıyla mümkündür. Bu nedenle Hz. Muhammed'in hayatının her yönüyle incelenmesi, üzerinde düşünülmesi gerekir.

İçinde bulunulan sosyal-siyasi yapı, kişinin fikir ve düşüncesine mutlaka etki eder, bazı zamanlar jakoben bir anlayışla müdahalede bile bulunur. Bu nedenle düşünce sistemleri kendi düşünceleri doğrultusunda hareket eden bir toplum oluşturmayı hedeflemekte, bu uğurda gayret göstermektedirler. İnsanların manevi-ruhi ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan ancak sosyal-siyasi yönlerine müdahale etmeyen ya da onları bu konularda serbest bırakan bir sistemin başarılı olması düşünülemez. Aynı şekilde insanlığa kusursuz bir sistem olduğunu iddia eden İslam'ın da inanç boyutuyla birlikte sosyal hayatta karşılığı olan bir yönünün de bulunması gerekmektedir. İslam'ın bu tarafını hayatıyla ortaya koyacak kişi de şüphesiz ki İslam Peygamber'i Hz. Muhammed(s.a.v)'dir.

Hz. Muhammed(s.a.v) hakkında yapmış olduğu çalışmalarla dikkatleri üzerine çeken Muhammed Hamidullah çalışmalarıyla Peygamber efendimizin gölgede kalmış olan birçok yönüne ışık tutmuştur. Hamidullah; Bir devletin kurucusu olmakla İslam'ın salt inanç sisteminden ibaret olmadığını, onun ruh ve bedeni bir araya getiren düşünsel-inançsal boyutuyla birlikte sosyal-siyasi yönünün de bulunduğunu bizzat ortaya koyanın İslam'ın kendi peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.v)'in olduğunu söylemektedir. Yine insanın hayatıyla ilgili olan siyasi-dünyevi, ibadet ve muamelat, ruhî ve manevî alanların tümünde liderliği elinde bulunduran ve Müslümanların takip etmesi gereken kişinin Hz. Muhammed olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte İslam'ın uygulama alanının neticesi olan devletin Peygamber için asla amaç olmadığını, asıl amaca ulaşmak için göz ardı edilemez bir araç olduğunu ifade etmektedir.¹

*Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi, fuatbatmani72@gmail.com

¹ Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Yıl 11, Sayı 1, Haziran 2018 Merve OCAK (s.807-812).

İslam'ın sosyal ve siyasi yönünün incelenmesinin İslam'ın bütüncül ve doğru anlaşılması için kaçınılmaz olduğu düşüncesinden hareketle “Muhammed Hamidullah ve İslam'da Devlet İdaresi” adlı bir çalışma ortaya koymayı faydalı görmekteyiz.

1. Muhammed Hamidullah'ın Biyografisi

Muhammed Hamidullah 19 Şubat 1908'de Hindistan'ın Haydarâbâd şehrinde ilmî geleneğe sahip bir ailede dünyaya geldi. İlk tahsilini babasının yanında yaptıktan sonra dinî eğitimini Câmia Nizâmîyye'de sürdürdü. Burada yüksek lisans seviyesine denk bir derece olan “mevlevî kâmil” unvanını aldı. Daha sonra mezun olduğu Osmâniye Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde devletler hukuku alanında yüksek lisans yaptı. Muhammed Hamîdullah, asistan olduğu Osmâniye Üniversitesi tarafından, İslâm devletler hukukuyla ilgili doktorasını tamamlamak üzere Almanya'ya gönderildi. Çalışmaları sırasında San'a, Mekke, Medine, Beyrut, Şam ve Kahire gibi birçok devletin kütüphanelerinde araştırmalarda bulundu. 1932 yılında İstanbul'a geldi. Türkiye'de bazı üniversitelerde uzun dönem dersler, konferanslar verdi. 1936-1946 yılları arasında Osmâniye Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde İslâm hukuku ve devletler hukuku profesörü olarak görev yaptı. 1946 yılında Haydarâbâd Nizamı'ının Birleşmiş Milletler'e üye olması için kurulan delegasyona seçilen Hamîdullah, yurtdışındayken Hindistan'ın Haydarâbâd Nizamı'nı işgal etmesi üzerine 1948 yılından itibaren siyasi suçlu statüsünde sayıldı ve ülkesine bir daha dönemedi. Bu durum üzerine Hamidullah, Fransa'ya iltica etti. Yaptığı sığınma başvurusunun kabul edilmesi üzerine 1996 yılına kadar orada vatansız statüsünde yaşadı. Rahatsızlığı ilerleyince 1996'da Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek Florida eyaletinin Jacksonville şehrindeki akrabalarının yanına yerleşti. 17 Aralık 2002 tarihinde vefat etti.²

2. Hamidullah'ın Eserleri

Verimli bir âlim olan Muhammed Hamidullah, Kur'an ilimleri başta olmak üzere, İslam hukuku ve hadis gibi disiplinlerde pek çok eser vermiştir. Ancak Hamidullah'ın tanınmasını sağlayan onun siyer alanındaki eserleridir. İbn Hişam'ın “es-Siretü'n-Nebeviyye” adlı siyer ilminin temel eserine kaynaklık eden İbn İshak'ın eserinin günümüzdeki iki

² Salih Tuğ, M. Kamil Yaşaroğlu, “Muhammed Hamidullah”, DİA, TDV Yayınları: İstanbul, 2005, c. 30, s. 534-537; Hz. Peygamberin Savaşlar, Beyan Yayınları: İstanbul, 2012, s. 1.

neşrinden biri Süheyl Zekkâr'a, diğeri Hamidullah'a aittir. Hamidullah, bunun yanında Belâzürî'nin Ensabü'l-Eşraf adlı kitabının ilk bölümünü ve Vakıdî'nin "Kitabür'r-Ridde maa nebze min futühi'l-Irak" adlı kitabını da neşretmiştir. Bu kitaplardan ilki siyer açısından büyük öneme sahiptir, ikincisi Ridde savaşları konusunda temel bir eserdir. Hamidullah, yine el-Vesaiku's-Siyasiyye adlı çalışmasında Hz. Peygamber ve Hülefa-i Raşidin dönemindeki yazışmaları bir araya getirmiştir.

Hamidullah'ın tanınmasını sağlayan asıl siyer çalışması ise "İslam Peygamberi" adlı eseridir. Eser, özgün bir siyer çalışması olarak kabul edilmektedir. Yazarın "Resulullah Muhammed" adlı muhtasar siyeri de kayda değerdir. Yazarın Türkiye'de verdiği dersler ve konferanslar da İslam Tarihine Giriş, İslam Müesseselerine Giriş ve İslam Tarihi Dersleri adları altında toplanıp yayımlanmıştır. Onun bu çalışmalarının yanında siyer araştırmalarını etkileyen çok sayıda ilmi makalesi de vardır.

Hamidullah, siyeri araştırmakla kalmamış aynı zamanda siyer araştırma üslubu ve özgün bir siyere bakış yaklaşımı da oluşturmuştur.

3. Hamidullah'ın Siyer Yaklaşımı

Hamidullah'a göre Hz. Peygamber'in hayatını bilmeden gerçek anlamda bir Müslüman olmak mümkün değildir. Bunun için siyer her yönüyle araştırılmalıdır.

Hamidullah, bu yaklaşımla siyer araştırmalarını temellendirmeye çalışmıştır. Ona göre siyeri Kur'an dâhil farklı kaynaklardan araştırmadan tam öğrenmek mümkün değildir. Hamidullah, bununla da yetinmemiş, siyer araştırmalarına şahsi gözlem boyutunu kazandırmıştır. Tarihi olayları şahsen gözlemek elbette mümkün değildir. Ama Hamidullah, siyerle ilgili vakaların gerçekleştiği yerleri görerek olaylarla mekân arasındaki bağı görmeye ve vakayı anlamaya çalışmıştır. Örneğin, Bedir Savaşı'nın gerçekleştiği sahayı gezmiş, savaşı krokiler üzerinden aktarmıştır. Benzer bir çalışmayı Hendek Savaşı ve diğer savaşlar için de yapmış ve o mekânların kendi gününe kadar geçirdiği değişimleri de bize anlatmıştır.

Hamidullah, klasik siyer çalışmalarının meseleyi Arap yarımadası çerçevesinde ele alma yaklaşımını aşmış; Hz. Peygamberin tebliğinin uluslararası boyutunu da ele alarak siyeri ilgilendiren vakalara geniş bir bakış getirmiştir. Onun siyer ilmine en büyük katkılarından biri ise kronolojik yöntem yerine sistematik yöntemi getirmesidir. Siyer kaynaklarımız genel anlamda olayları yıl yıl takip etmekle yetinirler oysa Hamidullah, Resulullah'ın yaşadıklarını

bir bütünlük içinde anlamaya, siyeri farklı vakalar arasındaki bağı tespit edip buradan sonuçlara ulaşmıştır. Müslümanların siyerin rehberliğine duydukları ihtiyaç dikkate alındığında bu çok önemli bir katkıdır.

Son olarak Hamidullah'ın siyer ilmindeki önemli bir tutumu da Hz. Peygamber'in insani yönüne dikkat çekmesidir. Hz. Peygamber'i, bir tür melek olarak anlatan ve dolayısıyla onun örnek alınmasını olumsuz etkileyen anlatımlara karşı bu anlatım büyük öneme sahiptir.³

4. Türkiye Üzerindeki Etkisi ve Ona Yöneltilen Eleştiriler

Muhammed Hamidullah, bir dönem Erzurum Üniversitesi'nde çalışmak ve daha sonra da Türkiye'ye gelip konferans vermekle çok sayıda ilahiyat öğrencisini etkilemiştir. İhsan Süreyya Sırma gibi bazı öğrencileri ise Fransa'da da onunla çalışmaya devam etmişlerdir.

Yaklaşık 25 yıl Türkiye'de ders ve konferans veren Hamidullah'ın önemli eserleri, Abdülkadir Karahan, Şevket Eygi, Fuat Sezgin, Nafiz Danışman, Nihat Keklik, Said Mutlu, Kemal Kuşçu, Salih Tuğ, Mehmed Said Hatiboğlu, Bülent Davran, Macit Yaşaroğlu, Yusuf Ziya Kavakçı, İsmail Cerrahoğlu, Ruhi Özcan, Suat Yıldırım, İhsan Süreyya Sırma, İbrahim Canan, Zahit Aksu, Hamza Aktan, Fahrettin Atar, Mehmet Akif Aydın gibi önemli ilahiyatçılar tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Onun bazı çalışmaları, Türkiye'de önemli bir yere sahip olan eski talebeleri tarafından tez olarak da çalışılmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de siyer ve İslam tarihi çalışmalarında Hamidullah, en önemli etkiye sahip isimlerden biridir.

Hamidullah, üniversite çevrelerinde sevilmiş ve hatta yer yer bir üstat olarak kabul edilmiştir. Hamidullah'ın eserleri Üstat Mevdudî ve İhvan-ı Müslimin yazarlarının harekete geçirici eserlerine karşı ılımlaştırıcı ilmi birer eser olarak takdim edilmiş ve yaydırılmıştır. Ancak Hamidullah'a yönelik önemli eleştiriler de yapılmıştır.

Hamidullah'a yöneltilen eleştiriler şunlardır:

“- Hamidullah'ın genellikle Batılı ilim çevreleri ve Batı kültüründe yetişen okuyucuları hedef kitle olarak seçmesi. Bu, en bariz şekilde “İslam'a Giriş” kitabında göze çarpmaktadır.

- Esas itibarıyla oryantalistik tavrı benimsemese hatta ona karşı hayatının sonuna kadar savunma gayretinde olsa bile Hamidullah'ın, oryantalistlerin tezleri, tenkitleri ve modern düşünceden kaynaklanan bazı temayüllerden etkilenmesi. İslam'ın prensipte tek eşliliği

³ Adem Apak, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı: 1, 2004 s. 53-72.

öngörmesi, köleliğin devamından yana tavır koymadığı, hukuk devleti fikrinin İslam'da çok erken teşekkül ettiği vb. fikirleri gibi kaynakları ve karşılıkları oryantalizmde bulunabilecek görüşleri bunu göstermektedir.

- Hz. Peygamberin hayatını yazım tarzı. Hamidullah klasik sîret kitaplarındaki yöntem ve muhtevadan farklı bir şekilde, modern dönem teamüllerini dikkate alarak Resûlullah'ın hayatını anlatmıştır. “Hz. Peygamberin Savaşları” ve “İslam Peygamberi” adlı kitaplarındaki ifadeleri buna işaret etmektedir. Peygamberimizin mucizelerinden ziyade beşer yönünü ön plana çıkarmıştır. Çünkü Hamidullah'a göre; “O, muvaffakiyete sadece mucizelerle ulaşmış olsaydı, O'nun hayatı “en üstün, en güzel örnek: üsvetun hasene” yani “cemiyyete mensup fertlerin takip edecekleri, Kur'an'a muvafık amelî, fiilî örnek” olamazdı. Hz. Peygamber'in insanî görünüşü izah edilmedikçe, O'nun hattihareketinin değeri ve taklit edilmeye layık bir örnek olması, bilhassa mucizeye inanmayan, inanamayan fertlere izah edilemez.” Kendisi mucizelere inanmakta ve bununla ilgili birçok hadisin olduğunu kabul etmektedir. Ancak mucizelerle örülmüş bir siyer yazmak istememektedir.”

Hamidullah'ı eleştirenlerin önde gelen ismi Sadreddin Yüksel Hoca'dır. Bu da Hamidullah'ın klasik ilim ehli tarafından beğenilmediğine işaret eder. Yüksel'in ilmî tetkik eseri eleştirilerinin yanında Necip Fazıl Kısakürek gibi bazı popüler kişiler de ona sert eleştirilerde bulunmuşlardır. Hamidullah, kendisine yöneltilen bu eleştiriler karşısında bazı görüşlerinden dönmüş, bazılarında ise ısrarını sürdürmüştür.

Hamidullah, sadece “İlim Çin'de de olsa gidip alınız” hadisine bakarak Hz. Peygamber'in Çin'e kadar gittiğini iddia etmiş; Hz. Peygamber zamanında yazılan hadis sayısının yirmi bini geçtiğini öne sürmüştü ama buna da delil getirmemiştir.⁴

⁴ Hale Çeribaşı, Muhammed Hamidullah ve Çağdaş Hadis Araştırmalarındaki Yeri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2008.

<https://ebubekirsifil.com/gazete-yazilari/2002/iki-hamidullah-tenkidi-hakkinda-mulahazalar/> , GT. 16. 10. 2019.

5. Hamidullah'ın Siyerden Bize Aktardıkları

Hamidullah'ın siyer yaklaşımı veya doğru bir ifadeyle siyer anlatımı, ana hatları ile şu şekilde özetlenebilir:

5.1. İslam Öncesi Araplarda Siyasi Hayat

İslam öncesi Arabistan yarımadasında bulunan kabileler kendilerini yönetecek kişiyi en ehil gördükleri kimseler arasından seçerlerdi. Seçilen kişilere verilen bu yönetme yetkisi ölünceye kadar devam ederdi. Ancak seçilen bu kişi yüklenmiş olduğu vazifeyi kendinden sonra ailesine miras bırakamazdı, yönetme yetkisi kendisi ile beraber son bulurdu.⁵

İslam öncesi Mekke kendine ait özgün siyasi bir yapıya sahiptir. Mekke her biri birbirinden farklı yetkilere sahip on bakanlıktan oluşan bir devlet mekanizmasıyla idare edilmekteydi.⁶ Bu bakanlık görevinin her birisini farklı kabilelere mensup aileler icra etmekteydiler. Ancak bu bakanların kendisine bağlı oldukları üst bir merci veya herhangi bir lider söz konusu değildi. Bu nedenle hiçbir şekilde kabilelerden biri diğerlerini bertaraf ederek kendi başına hareket edemezdi. Bu durum bize İslam öncesi Mekke'nin oligarşi ile yönetildiğini göstermektedir.⁷

İslam'dan önce Medine'de ise devlete benzer herhangi bir siyasi yapı söz konusu değildi. Şehir birbirleri ile onlarca yıldır savaşmaktan yorulmuş olan ve birbirlerinin üstünlüğünü kabul etmeyen Arap kabilelerinden müteşekkildi.⁸ Şehirde bunların dışında birbirini çekemeyen ve birbirlerine karşı Arap kabilelerden birine taraf olan Yahudi kabileler bulunmaktaydı. Yahudiler Medine'ye hem sonradan hem de dışarıdan geldiklerinden şehrin yapısında siyasi bir ağırlıkları yoktu ve siyasi anlamda ikinci sınıf muamelesi görmekteydiler. Yahudiler ancak çekişen iki Arap kabileden birinin safına geçebilirlerdi.⁹

⁵ İslam Müesseselerine Giriş, Beyan Yayınları: İstanbul, 2007, s. 85.

⁶ İslam Tarihine Giriş, Beyan Yayınları: İstanbul, 2007, s. 43.

⁷ İslam Anayasa Hukuku, Beyan Yayınları: İstanbul, 2005, s. 92-93.

⁸ İlk İslam Devleti, Beyan Yayınları: İstanbul, 2007, s. 63.

⁹ İslam Anayasa Hukuku, s. 86.

İslam öncesi Mekke ile Medine birbirlerinden tamamen farklı siyasi yapılara sahiptirler. Birbirleriyle çekişen kabilelerin varlığından öteye geçmeyen Medine'ye nazaran Mekke'nin tam teşekküllü bir devlet teşkilatına sahip olduğu görülmektedir.

5.2. Bir Devlet Başkanı Olarak Hz. Peygamber

5.2.1. Hz. Peygamber'in Mekke'deki Siyasi Tavrı

Diğer din kurucularından farklı olarak Hz Muhammed siyasi idareyi de elinde bulunduruyordu. Peygamber manevi anlamda inananlara yol gösterdiği gibi siyasi olarak da onları idare etmekteydi. Bu bakımdan rahatlıkla politik anlamdaki İslam'ın manevi-dini anlamdaki İslam'la eş zamanda başladığı söylenebilir.

Hz. Sümeyye ve Yasir'in şehadeti Hz. Peygamber'i devlet içerisinde devlet gibi hareket etmeye yöneltmiştir. Gerek dinin ve gerekse inananların güvenliği için Müslümanlar henüz Mekke'de olmalarına rağmen bir devlet gibi hareket ettiler. Mekke'deki siyasi kurumlara başvurmuyor ve onların varlığını kabul etmiyorlardı.¹⁰ Bu devletin yönetimini, kanun koyma ve karşıt görüşlülerle ilişkilerini belirleme gibi tüm işlemlerini Müslümanlar adına peygamber idare etmekteydi. Müslümanların Mekke devleti içerisinde bir devletleri söz konusuydu ancak bu İslam devletinin inananların evleri dışında kendisine ait bağımsız bir toprağı yoktu. Bu söylediklerimizi destekleyen, Hz. Peygamberin ilk günden siyasi bir kişiliğe sahip olduğunu ortaya koyan şu örnekler güzel özetlemektedir; Hz Peygamber Mekke'de insanları İslam'a davet ederken “Bana iman edenler Rum ve Kisra'nın memleketlerine sahip olacaklar” derdi.¹¹ Böylece peygamber insanları İslam'a davet ederken İslam'ın onlar için ahiret kurtuluşunu sağlayacağı gibi dünyalarının da kurtuluşunu sağlayacağını vaat etmekteydi. Bu Hz. Peygamber'in getirdiği yeni dinin ruhaniyetten ve bireysel yaşam tarzından öte olduğunu göstermektedir.

Yine Hz. Peygamber Filistin bölgesinden Hac ve ticaret amacıyla Mekke'ye gelen Darî kabilesinden bir gruba İslam'ı kabule teşvik edici olması amacıyla Filistin topraklarının ilerde bu dinin kontrolüne geçeceğini ve iman etmeleri halinde bu toprakların kendilerine verileceğini söyler. Darîliler İslam'ın hâkimiyetine geçtiğinde Filistin'in kendilerine verilmesi şartıyla İslam'ı kabul edeceklerini belirtirler. Bunun üzerine Darîliler ile Peygamber arasında Darî topraklarının peygamber tarafından ebediyen bu kişilere verilmiş

¹⁰ İlk İslam Devleti, s. 23.

¹¹ İslam Tarihine Giriş, s. 58.

olduğuna dair bir vesika yazılır ve bazı sahabeler de buna şahit tutulur. Aynı kişiler peygamber Medine’de olduğu dönemde onu ziyarete gelir ve yapmış oldukları antlaşmaya sadakatlerini yinelerler.¹² Söz konusu ettiğimiz vesika halen de mevcuttur.

Yine Peygamber Akabe biâtlarında biat edenler arasından birer kişiyi kendi kabilelerine temsilciler olarak seçer ve bir kişiyi de tüm bu temsilcilerden sorumlu kişi olarak belirler.¹³ Dikkatli düşünöldüğünde peygamberin yapmış olduğu bu atama siyasi bir atamadan başka bir şey değildir. Örneklerle açıklamaya çalıştığımız tüm bu durumlar peygamberin davetinin ilk yıllarında-henüz Mekke’de olduğu dönemde siyasi bir kişiliğe sahip olduğunu ve ileriye dönük olarak davetini siyasi yapıya dönüştürmeye çalıştığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

5.2.2. Hz. Peygamber’in Medine’deki Siyasi Tavrı

Hz. Peygamber’in Mekke’ye nazaran Medine’de çok daha hızlı siyasi adımlar attığı görölmektedir. Bu durum İslam Peygamberi’nin davetini insanlara ulaştırmakla beraber inananların değerlerine uyumlu siyasi bir ortam oluşturma amacının da olduğunu göstermektedir. Peygamber Medine’ye yerleşir yerleşmez tarihin ilk yazılı anayasasını tüm taraflarla birlikte oluşturur ve Medine Devleti’nin lideri olarak seçilir. Hemen akabinde Medine’ye civar kabilelere savunma ağırlıklı anlaşmalar yapmak üzere teklifler sunar. Peygamber bu teklifleri sunarken aslında yeni kurulan İslam devletinin korunmasına dönük siyasi ve stratejik bir yol izlemeye çalışır. Böylece Mekke müşriklerinin Medine’ye olası saldırı tehditlerini minimize etmeye çalışır ve gayretinde başarılı olur.¹⁴ Burada dikkat edilmesi gereken husus Peygamberin devlet adına civar kabilelerle görüşmeler sağlaması ve bu yolla devlet başkanlığı nüfuzunu artırmaya çalışmasıdır. Böylece karşımıza bölgeye davetini ulaştırmaya çalışan bir peygamber portresiyle birlikte etrafa devlet başkanlığını kabul ettirme politikası izleyen bir lider tablosu çıkmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber Medine’de de siyasi bir devlet lideri pozisyonunda hareket etmektedir. Ancak Mekke’den farklı olarak burada siyasi kişiliği çok daha belirgindir.

Hz. Peygamber’in Medine’deki uygulamalarından bazılarının çok ince siyasi ve sosyolojik mesajlar içerdiği gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle Hz. Peygamber’in Medine İslam devletini tesis ederken Mekke devletinde belli idari-siyasi görevleri icra edenleri aynı

¹² İlk İslam Devleti, s. 24.

¹³ İslam Anayasa Hukuku, s. 231.

¹⁴ İlk İslam Devleti, s. 31.

görevle yetkilendirmesi bu türden uygulamalardır. Mekke’de dış ilişkilerden sorumlu olan Hz. Ömer’e tekrardan elçilik görevini yüklemesi, savaşta sancağı taşıma vazifesinin Abdudaroğulları adlı kabileden bulunduğunu göz önünde bulundurarak aynı kabileden Musab b. Ümeyr adlı sahabeye sancağı vermesi örnek gösterilebilir.¹⁵ Bu yolla Peygamber ve Müslümanların Arap yarımadasında siyasi liderliğiyle kabul gören Kureyş kabilesinden ayrılan ayrılıkçı ve uç bir grup olmadıkları gibi Kureyş’in sahip olduğu sorumluluğun farkında olan, hatta bu görevi hakkıyla icra edecek olanların Müslümanlar oldukları görüntüsünü vermeye çalışmıştır.

5.2.3. Tarihin İlk Yazılı Anayasası

Tarihin farklı zamanlarında belli kanunlar var olagelmıştır. Ancak her ne kadar bu tarz yasalar olmuşsa da bunlar hiçbir zaman bir devlet başkanının öncülüğünde, devleti oluşturan kesimlerin(tebaa) temsilcilerinden oluşan bir heyetle birlikte belirlenmemiştir ve devlet başkanı da dâhil herkesi bağlayacak bir anayasa vaz edilmemiştir. Böyle bir durum yöneticileri kısıtlayacağından tarih boyunca kimse buna yanaşmamıştır.

İslam öncesi Yunan döneminde bir vezir-danışman olarak Aristo yöneticiler için anayasa tarihi şeklindeki Atina anayasasını kaleme almıştır. Ne var ki Aristo’nun yazdıkları devlette var olan kanunların tarihini içermekten ve devlet idarecilerine birtakım nasihatler barındırmaktan öteye geçememiştir. Oysa devletin kendisi ile idare edildiği anayasanın devlet başkanı da dâhil herkesi bağlaması gerekmektedir. Aristo'nun yazdığı bu anayasanın Kral’ı bağladığı söz konusu olmadığından bunun anayasa niteliğinde olması da düşünülemez. Aynı dönemlerde Hindistan Kralı da devlet idaresi ile ilgili konularda yöneticilere öğütler şeklinde bir eser ortaya koymuştur. Fakat Kral’ın yazmış olduğu bu metin devleti oluşturanların sorumluluk ve yetkileri, uygulanacak hukuk ve yargılama şekilleri gibi temel konuları barındırmadığından anayasa hüviyeti kazanmaktan uzaktır.¹⁶

İslam Peygamberi ise Medine’ye hicretinin ilk yılında tüm kabileleri Medine’yi birlikte idare etme ve herkesi bağlayacak ortak bir anayasa belirleme hususunu görüşmek üzere bir yerde toplanmaya davet eder. Bu toplantının neticesinde Medine’deki tüm kabilelerin kararıyla ortak bir anayasa belirlenir ve anayasası belirlenmiş olan bu devlete Hz. Muhammed başkan olarak seçilir. Akabinde Devlet başkanı olan peygamberin emriyle tüm

¹⁵ İslam Tarihine Giriş, s. 82-83.

¹⁶ İslam Tarihine Giriş, s. 79.

bu kararlar yazıya geçirilerek kayıt altına alınır. Söz konusu anayasanın aslı günümüze kadar eksiksiz bir şekilde korunmuştur.

Bu anayasada yer alan; “Yahudiler kendi inançlarına göre Müslümanlar da kendi inançlarına göre yaşarlar” ilkesiyle inanç özgürlüğü ve eşitlik ilkesine vurgu yapılmış, insan hakları teminat altına alınmıştır.¹⁷ Bu durum peygamberin öncülüğünde kurulan İslam devletinin insan hak ve hürriyetleri konusunda çağlar üstü niteliklere haiz olduğunu ve Avrupa’nın 1948 yılında kabul ettiği İnsan Hakları Beyannamesini binlerce yıl önce uyguladığını göstermektedir.

Başka bir maddesinde “yanlışlıkla öldürülen kişinin diyeti ve düşman tarafından esir alınanların serbest bırakılması adına istenen fidye esir edilenin ailesi tarafından karşılanamazsa ortak oluşturulan fon (sigorta) tarafından karşılanır.” ilkesi yer almaktadır. Günümüzde sigortacılık olarak isimlendirilen ve insanların lehine olan garantilerin daha ilk günden Medine Vesikasında yer alıyor olması peygamberin başkanlığında tesis edilen devletin bugün birçok ülkenin ulaşmaya çalıştığı ancak pek azının ulaşabildiği sosyal devlet seviyesini göstermesi açısından da dikkate değerdir.¹⁸

Modern Avrupa’ya fikirleriyle yön vermiş olan Hobbes, Lock ve diğer filozofların teorilerine göre devlet bir taraftan halkın kendi arasında diğer taraftan da halk ve yöneticiler arasında zımnen yapılmış olan bir sözleşme ile kurulmuştur. Ancak onlar bu iddialarını destekleyecek kanıta yaşadıkları Avrupa’da ulaşamamışlardır. Bu filozoflara ve tüm insanlığa peygamberin başkanlığında tesis edilen Medine İslam devleti on beş asır önce örneklik teşkil etmiştir. Çünkü Peygamber’in tesis ettiği devlet kurulduğu ilk günden teorinin ötesine geçerek zımnen olmak bir yana bizzat kurucu başkan ve kurucu taraflar tarafından toplumsal bir sözleşme mutabakatıyla belirlenmiş ve kayıt altına alınmış bir anayasa ile kurulan bir devlettir.¹⁹ Bu nedenle Medine İslam devletinin kendisini kuran halk kitlesi tarafından anayasasının belirlenmiş olması, devlet başkanı ve yetkilerinin yine kurulduğu ilk günden seçimle belirlenmiş olması açısından tarihte eşsiz bir niteliğe sahiptir. Aynı şekilde anayasasının bizzat devlet başkanı tarafından kayıt altına alınması açısından da tarihte benzersiz bir özelliğe sahiptir.

¹⁷ İslam Tarihine Giriş, s. 80.

¹⁸ İslam Tarihine Giriş, s. 80.

¹⁹ İslam Anayasa Hukuku, s. 21.

Bizim Medine’de tesis edilen İslam devletinin söz konusu toplumsal mutabakatla kurulduğunu iddia etmemizin nedeni, bundan önce Medine’de belli bir kanuna veya anayasaya bağlı siyasi bir yapının varlığının söz konusu olmamasıdır.

6. İslam Devleti ve Özellikleri

İslam’da ilk günden beri siyasi kurum ile dini kurum iç içe olmasına rağmen Avrupa’da papalık ile Kraliyet birbirinden ayrı olmuştur. Bu nedenle Müslümanların klasik anlayışları hiçbir zaman Avrupa’nın modern siyasi anlayışı ile uyumlu değildir.

Medine anayasasında savaş halinde hangi kabilenin nasıl bir görev üstleneceği yetkisi Hz. Peygambere verilmiştir.²⁰ Bu durum bizlere Hz. Peygamber’in ibadeti yönettiği gibi orduları da yönetmekte olduğunu, kanun vaz ettiğini, davaları çözüme kavuşturduğunu ve devleti idare ettiğini göstermektedir. Peygamber’in siyasi kişiliğinin devletin kurulduğu ilk günden anayasa güvencesiyle belirlenmiş olması da ayrı bir önem arz etmektedir.

Peygamber ve sonrasında gelen halifeleri camide halkı irşat ettikleri gibi savaş kararını da camide alır ve orduyu oradan sevk ederlerdi.²¹ Dolayısıyla İslam devletinde cami hem siyasi hem de dini işlerin icra edildiği bir mekândır. Din ve devlet işlerinin ayrışması söz konusu olmadığı gibi idaresi de aynı kurumda icra edilmektedir.

Peygamber’in kurmuş olduğu sistemde idari kurumlar yöneten ve yönetilenlerin münasebetlerinin en üst seviyede olduğu yerlere yerleştirilmiştir. Her bölgenin siyasi temsilcisi aynı şekilde oranın namaz kıldıran imamıydı. Müslümanlar namazı cemaatle kılmakla, bölgenin mülki amiri de namaza imamlık etmekle yükümlüydü. Böylece en sıradan vatandaş namaz vakitleri ile bölgenin en üst idari makamına ulaşabilme imkânına sahip oluyordu.²² Günümüzde bile temsiliyetini aldıkları halkla iletişimi güçlü olan, tek taraflı yönetimden ziyade karşılıklı yönetimi gerçekleştirebilen hükümetler başarılı sayılmaktadır. Peygamber ve halifeleri mülki amirlere idarelerini üstlendikleri tebaaya camide imamlık yapma vazifesi yüklemiştir. Böylece onların tebaanın içerisinde bulunmalarını sağlamış ve halkın idarecilere ulaşımını kolaylaştıran yönetim sistemini gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde peygamberin oluşturmuş olduğu yönetim sisteminin ehemmiyeti daha da anlaşılmaktadır.

²⁰ İlk İslam Devleti, s. 65.

²¹ İslam Müesseselerine Giriş, s. 24.

²² İlk İslam Devleti, s. 80.

İslam'da yönetimin siyasi anlamdaki meşruiyeti ve bağlayıcılığı “biat”ın alınmasıyla gerçekleşmektedir. Peygamberin dini anlamda lider olmasına rağmen inananlardan tekrardan biat alması siyasi liderliğinin bağlayıcılığını sağlamak içindir. Gerek Raşit halifeler gerek onlardan sonra gelen halifelerin tümü hangi şekil ve yolla gelmiş olsalar da siyasi meşruluğun ve bağlayıcılığın halktan alınan biatle gerçekleştiği düşüncesinin gereği olarak tebaadan biat almaya gayret göstermişlerdir.²³ Peygamber’in ilk günden (akabe biâtlarından) Medine anayasasına kadar bu yolu takip etmesi çok önemlidir. Bugün siyasi ilimlerde devletin esasının karşılıklı siyasi anlaşma olduğu, tüm devletlerin halkları ile yöneticilerinin arasında (zımnen) bir anlaşmanın olduğu ve yönetenlerin yönetilenler ile karşılıklı bir anlaşmaya dayanarak birbirlerini kabul ettiği fikri savunulmaktadır.²⁴ Peygamber’in ne kendi toplumu ne de başka bir toplumda bulunmayan bu yenilikçi uygulamalara dayanarak devletini kurması İslam’ın gericiliği bir tarafa modern dünyanın hala ulaşamadığı yenilikçi ve ilerici seviyesini göstermektedir.

6.1. İslam Devletinin Yönetim Şekli

İslam'da yönetim şekli ve yönetime geliş usulü esas değildir. Kur'an ve hadislerde bu konuda tam bir netlik söz konusu değildir.²⁵ Peygamber’in birçok hususta sahabe ile istişare etmesi ve istişareden çıkan kararı uygulaması-uhud savaşı öncesinde yapılan istişare gibi- İslam’ın devlet yönetim şeklinin otokrasi olmadığını göstermektedir. Hüküm koymanın insana değil de yalnızca Allah'a ait olması, vahiy ile belirtilmeyen durumların istişare ve akliselikle karara bağlanmış olması İslam’ın devlet yönetim şeklinin demokrasi olmadığını göstermektedir.

Yine Kur'an'da Monarşik yönetim şeklinden hem olumlu- Hz. Davut ve Hz. Süleyman kıssaları-hem de olumsuz-Firavun ve Nemrut kıssaları gibi-bahsedilmesi monarşik sistemin Müslümanlarca uygulanma zorunluluğunun olmadığını göstermekte, peygamberin vefatından sonra sahabenin kendi halifelerini seçmiş olmaları da İslam’ın devlet yönetim şeklinin Monarşi olmadığını göstermektedir²⁶.

Krallık babadan oğula geçmekte oysa hilafet babadan oğula geçmez. Bu nedenle hilafet kraliyet değildir. Cumhuriyet de değildir çünkü cumhuriyet seçilen kişinin belli bir dönem hükümdar olmasını gerektirmektedir. Hilafet; seçimle belirlenen, babadan oğula

²³ İslam Müesseselerine Giriş, s. 105.

²⁴ İslam Müesseselerine Giriş, s. 105.

²⁵ İslam Müesseselerine Giriş, s. 106.

²⁶ İslam Müesseselerine Giriş, s. 82.

geçmeyen ancak kısa bir süreliğine olmaksızın bir ömür devam eden cumhuriyetçi monarşi diyebileceğimiz karışık bir sistemdir. Bu açıdan bakıldığında peygamber sonrası raşid halifelerin yönetim uygulaması için Arap kabilelerinde yaygın olan cumhuriyetçi monarşi yönetim uygulamasının devamı olduğu söylenebilir.²⁷

Hamidullah'a göre; İslam'da babanın oğlunu veliaht tayin etmesinin veya kendinden sonra halife olarak seçmesinin önünde herhangi bir engel yoktur. Kur'an'da Süleyman'ın Davud'a mirasçı olduğu belirtilmiştir.²⁸ Nübüvvet müessesesinin miras bırakılması düşünülemeyeceğinden burada miras bırakılan devlet ve yönetimi olmalıdır.²⁹ Davut Süleyman'ı; Hz. Ali, Hz. Hasan'ı; Muaviye ise oğlu Yezidi veliaht olarak tayin etmiştir. Aynı şekilde halifenin kendinden sonra uygun gördüğü herhangi birisini veliaht tayin etmesinde bir sorun teşkil etmemektedir.³⁰ Hz. Ebubekir'in Hz. Ömer'i veliaht olarak belirlemesi ve Hz. Ömer'in "Şayet Ebû Huzeyfe'nin azatlı kölesi Salim hayatta olsaydı onu kendi yerime halife bırakırdım" buyurması bu düşüncemizi kanıtlamaktadır. Aynı şekilde Hz. Ömer'in bu sözü bize halifenin Kureyş'ten olması gerektiği yönündeki hadisin İslam dininin hâkimiyetini yeterince sağlayamadığı dönemde toplumun kolay kabul edeceği siyasi geleneğin takip edilmesi adına Kureyş kabilesine öncelik tanınmış olunduğunu göz önüne sermektedir. Bu o dönem için geçerli olan konjonktürel bir durumdan başkası değildir.³¹

Hamidullah, Peygamber kendisinden sonraki yönetim şeklini bir sözle bile belirleyebilecekken, bunu tayin etmemekle veya bu konudaki sukutuyla bizlere diğer yönetim şekillerinin de cevazını sağladığını söyler.³² Ona göre bu açıdan yaklaşıldığında ilk halife olarak Hz. Ali'nin seçilmeyişi veya peygamberin onu tavsiye etmeyişi yönetim sisteminin monarşi ve saltanata evrilip tıkanmamasını sağlamıştır. Yine peygamberin erkek çocuğunun olmayışı da sistemin direk saltanata evrilip onunla kilitlenmemesi için Allah'ın bu ümmete bahsettiği bir lütfu ilahidir. Açık bırakılan bu kapıyla Müslümanlar şartlara ve ihtiyaçlara göre yönetim şekillerinde değişikliğe gidebilmişlerdir.³³ Aynı açıdan bakıldığında peygamberin kendisinden sonraki iktidar şeklini ve sistemini belirlememesi de peygamberin kendi ümmetine bir lütfu nebevisidir. Kendisinden sonraki yönetim şeklini bir sözle bile belirleyebilecekken bunu belirtmemesi, üzerinde derin düşünülmesi gereken bir husustur.

²⁷ İslam Müesseselerine Giriş, s. 83-84.

²⁸ Neml, 16. Ayet.

²⁹ İslam Anayasa Hukuku, s. 26.

³⁰ İslam Anayasa Hukuku, s. 36.

³¹ İslam Müesseselerine Giriş, s. 116-117.

³² İslam Anayasa Hukuku, s. 147.

³³ İslam Anayasa Hukuku, s. 147.

Belki de Peygamberin bundan başka seçeneği yoktu. Yani Peygamber kendisinden sonraki yöneticiyi veya yönetim şeklini belirleyemezdi de denebilir. Bir kimseyi vasiyet etse bu durum ileride o kimsenin saltanatına dönüşebilir veya Müslümanlara siyasi krizlerde tıkanmalar yaşatabilirdi.

Vahyin ve peygamberin inananların inisiyatifine bıraktıkları bu alanla ilk imtihan edilen sahabenin de yapacakları pek bir şey yoktu. Doğal olarak onlar da geleneklerinden süre gelen yönetim şeklini ilkelere bağlı kalmak şartıyla uygulamaya çalıştılar. Yaşanan sıkıntı ve olumsuzluklar yüzünden acı ve zor tablolar kaçınılmaz oldu. Böylece peygamberin tesis ettiği devlet kısa sürede saltanata dönüştü. Hamidullah'a göre; ilk İslam Devleti'nin yıkılış nedeni ne birilerinin hırsı ne de meşruti yönetim şeklidir bu sadece bir tesadüf veya takdirdir.³⁴

6.2.Yasamanın Bağımsızlığı

İslam'dan önce kanun koyan onu icra eden ve gerektiğinde yargıyı belirleyen mevcut iktidardı. İslam'da ise mevcut iktidarı bağlayan kanun(anayasa), bu kanun hakkında söz söyleme yetkisine sahip fakihler, müftüler ve yargılama işini icra eden kadılar vardır. Bunların her biri özgür bir şekilde çalıştığından yöneten zümre istediği şekilde kanun vaz edemez ve dilediği gibi hüküm veremez.

Günümüzde bile her gelen hükümet kanunları değiştirme yetkisine sahip olduğundan seçimle gelen hükümetler kanunları değiştirmekte, her dönem farklı bir kanun icra etmektedirler. İslam'da böyle bir durum söz konusu değildir. Tüm halifeleri, kadı ve fakihleri bağlayan anayasa vardır. Yine siyasi iktidarı kontrol edebilme yetkisini anayasadan alan kadılar ve fakihler vardır.³⁵

7. İslam'ın Hukuk İlmine Kazandırdıkları

Çok eski dönemlerden beri devletler olagelmıştır ancak hiçbirisinde devlet başkanı yazılı bir anayasa ortaya koymamıştır. Aristo ve başkalarının ortaya koydukları belgeler olsa da bunların hiçbiri bir devletin tabii bulunduğu anayasa hüviyetinde değildir. Bunlar daha

³⁴ İlk İslam Devleti, s. 89; İslam Müesseselerine Giriş, s. 82.

³⁵ İslam'ın Hukuk İlmine Katkıları, s. 24-25.

çok yöneticilere nasihat şeklindedir. Böyle bir şeref okuma yazma bilmeyen bir peygambere nasip olmuştur.³⁶

İslam'dan önce hiçbir yerde bir kitap veya bir kural ile devlet başkanının harcamaları kanuna bağlanmamış bu alan başkanın inisiyatifine bırakılmıştır. İlk defa Kur'an devlet bütçesinin prensiplerinden bahsetmiştir.³⁷ Hiçbir din gelirlerin bir kısmının kölelerin özgürlüklerine kavuşturulması, ağır borç yükümlülüğü altına girmiş olanlara veya yolda kalmış yolculara harcanması gibi sorumlulukları devlete yüklememişken, Kur'an tüm bu görevleri devlete yüklemiştir.

Bugünün medeni hükümetleri turistlere ağır vergiler yüklerken İslam hukuku onların konaklama, yol güvenliği ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasını emretmekle birlikte bunu uygulamaktaydı. İslam dışındaki sistemlerde vergilerle gelen devlet gelirleri devlet başkanının kişisel serveti sayılırken İslam'da peygamberin kendisi ve soyuna haram kılınmıştır.³⁸ İslam'ın idari anlamdaki bu prensibinin yönetim ahlakındaki önemi her türlü adam kayırmacılığın tavan yaptığı dönemlerde daha iyi anlaşılmaktadır.

Hamidullah'a göre İslam'dan önce bir bilim olacak yetkinlikte hukuk ilminin varlığı söz konusu değildir. Hint, Çin, Babil ve Romalıların kanunları vardı fakat bunlar insanların hareket alanlarının kurallarını belirleyen hukuk kanunları yetkinliğinde değillerdi. Kanunların kaynakları, hukuk felsefesi, yasama metotları gibi konuları ele alan bir hukuk İslam öncesinde vaz edilmemişti. Bu alana dair İslam öncesinde herhangi bir eser bulamamaktayız. Bu konuda elimizde yazılmış ilk eser olarak imam Şafii'nin usul'ü-l fıkıh (kanunların-hükümlerin belirlenme metodu) ilmüne dair ele aldığı "Risale" adlı eseridir. Bu risalede hukukun köklerine dair kanun ve kurallar işlenmiştir. Bu eserden önce hukuk kaidelerinin kaynakları nelerdir, bu kaide ve kanunlara neden boyun eğiyoruz, hakkında hüküm bulunmayan durumlar hakkında nasıl hüküm verilir gibi genel geçer ilkelerin belirlendiği bir ilim veya eser görmemekteyiz. Bu nedenle İmam Şafii bu ilmi(usul'ü-l fıkıh) ilimlerin kökeni olarak görmekte diğer ilimlerin ise bu ilmin dalları olduğunu savunmaktadır.³⁹

³⁶ İslam'ın Hukuk İlmüne Katkıları, Beyan Yayınları: İstanbul, 2005, s. 11.

³⁷ Tevbe, 9/60

³⁸ İslam'ın Hukuk İlmüne Katkıları, s. 15.

³⁹ İslam'ın Hukuk İlmüne Katkıları, s. 16.

7.1. Devletlerarası Hukuku İnsanlığa Müslümanlar Kazandırmıştır

Hamidullah, devletlerarası hukuk ve prensiplerinin ilk defa Müslümanlar tarafından oluşturulduğunu savunur. İslam öncesinde devletler vardı ve bu devletler arasında ilişkiler bulunmaktaydı ancak bu ilişkilerin tabii olduğu yazılı devletlerarası hukuk söz konusu değildi. Eski Yunan'da site devletleri arasında birtakım kanunlar cari olmaktadır. Ancak bu kanunlar yalnızca site devletleri arasında geçerliydi. Kendileri dışındaki topluluklar söz konusu olduğunda herhangi bir kanun veya kaide söz konusu değildi. Atina site devletleri birbirleri ile savaştıklarında birbirlerini öldürmelerine rağmen mabetlere karışmazlardı. Fakat kendileri dışındaki topluluklar söz konusu olduğunda onları bağlayan hiçbir kaide bulunmazdı.⁴⁰

Yahudiler kendi dışındakilerden olan Amelikalılarla yaptıkları savaşlarda hiçbir kaideye uymaz kadın, çocuk, yaşlı, hayvan her ne varsa hepsini yok ederlerdi. 1008 yılına kadar Avrupa devletleri arasında icra edilen bir kural olsa bile bu Avrupa dışındaki devletler için geçerli değildi. Papa 4. Nikola “sözde durmamak günahdır fakat Müslümanlara verilen sözde durmak daha büyük günahdır” demektedir.⁴¹ Avrupalılar kendileri dışındakileri de kapsayan hukuk kurallarını ilk defa 1856'da Paris'teki bir konferansta Türkiye'ye tatbik etmişler. Oysa Müslümanlar çok erken dönemlerde fıkıh kitaplarında “siyer” başlığı altında devletler hukuku, barış ve savaş durumu, tarafsızlık zamanında izlenecek yol gibi devletlerarası hukuk işleyişi ve prensiplerini incelemişler. Bu alanla ilgili elimizdeki ilk kaynak Hicri ikinci asrın başlarında (h.120) vefat eden Zeyd bin Ali'nin “El-Mecmu” adlı eseridir.⁴² Yine İmam Muhammed eş-Şeybani'nin yaklaşık on üç asır önce ele aldığı “es-Siyer'u s-Sağir” adlı eserinde uluslar arası hukuka dair konular işlenmiştir. Devletlerarası hukuku inceleyen müstakil bir eser olarak elimizde bulunan İmam Serahsi'nin yazmış olduğu “Şerh'u Siyer'u-s Sağir” adlı eseri bundan bin yıl önce ele alınmıştır.⁴³

Müslümanlar İslam diyarı için darü'l İslam bunun dışındakilerin tümü için darü'l küfür tanımlaması yapmışlardır. Darü'l İslam için icra olunan kanun ve kuralları belirledikleri gibi darü'l küfür için icra olunan kanun ve kuralları da belirlemişlerdir. İlk defa Müslümanlar kendileri dışındakiler için geçerli olacak kanunları belirlemiş, kayıt altına

⁴⁰ İslam'ın Hukuk İlmüne Katkıları, s. 31.

⁴¹ İslam'ın Hukuk İlmüne Katkıları, s. 32.

⁴² İslam'ın Hukuk İlmüne Katkıları, s. 34.

⁴³ İslam'ın Hukuk İlmüne Katkıları, s. 143.

almış ve uygulamışlardır.⁴⁴ Serahsi “Şerh’u Siyer’u-s Sağir” eserinde uluslararası hukuku “bu ilim Müslümanların gayri Müslimlerle muamelesini, Müslümanlarla anlaşmalı olan mukimler, gayri müslim tebaa, mürted ve asilerle olan ilişkilerini inceler” şeklinde tanımlamaktadır.⁴⁵ Yunanlıların site devletleri dışındakiler için kural tanımazlığını ve Yahudilerin savaştıkları Amelikalılara muameleleri incelendiğinde ilk kez İslam’ın devletlerarası hukuk alanında evrensel hükümler ortaya koymuş olduğu görülecektir. Bunun dışındakiler belli bir topluluk, kabile veya bölge için geçerli kabul edilecek olsa bile asla evrensel mahiyette değildir. Avrupalıların kendileri dışındaki devletleri de kapsayacak şekilde ele aldıkları en eski eser yaklaşık iki yüz yıl önce İtalya’da yazılmıştır.⁴⁶

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Muhammed Hamidullah’ın Kur’an ve İslam peygamberinin hayatından hareketle ortaya koyduğu çalışmalar, İslam’ın insanlığın sosyal yönüne dair yaratıcı, özgün ve mutedil bir mesajının olduğunu göstermektedir. Bu özelliğiyle İslam, manayı terk eden seküler yaklaşım ile dinin devlet işlerinden arındırıldığı laik doktrinlerle uyuşmamaktadır. Aynı şekilde Katolik kilisesinin hegemonyasında bulunan ve kilisenin Allah adına insanların her şeyine müdahale etme yetkisindeki din devleti-teokratik sistem şeklinde de değildir. Bu Allah adına ancak kulların rızası ve özümsemesi aslına dayanan, madde ve manayı, din ve devleti birlikte idare eden, yaratan ve yaratılanın haklarının gözetildiği özgün bir sistemdir. Bu sistemi önemli kılan alametifarikası ise bu iddiasının bizzat onu insanlara tebliğ eden peygamberi tarafından en mükemmel şekliyle ortaya konmuş olmasıdır.

Hamidullah, siyer konusunda salt araştırmakla kalmamış, bir siyer araştırma üslubu da ortaya koymuştur. Bu yönüyle son yüzyılda siyer araştırmaları konusunda Müslümanları en çok etkileyen şahsiyetlerden biridir. Hamidullah, Türkiye’deki siyer ve İslam tarihi araştırmalarında ise tartışmasız “üstat” konumunda yer almıştır. Bununla birlikte kendisine yöneltilen eleştiriler de önemlidir. Kendisiyle ilgili son yıllarda çok sayıda tez çalışması yapılmıştır. Ancak Hamidullah hâlâ çok yönlü olarak araştırılması gereken bir şahsiyettir. Onunla ilgili yapılacak daha titiz ve ayrıntılı çalışmalar, Türkiye’deki İslam tarihi ve siyer hocalarının yaklaşımlarının da anlaşılmasını sağlayacaktır.

⁴⁴ İslam’da Devlet İdaresi, Beyan Yayınları: İstanbul, 2007, s. 94.

⁴⁵ İslam’ın Hukuk İlmine Katkıları, s. 34.

⁴⁶ İslam’ın Hukuk İlmine Katkıları, s. 145.

